

Ta ju tek'el chi jxanavotik batel ta stael ti k'usi jvachintaostik
ta jstatik li jsa' abtelutik steklumal bats'i vinik antsotike

Ab'tejik xchi'uk laş yal sk'opik:

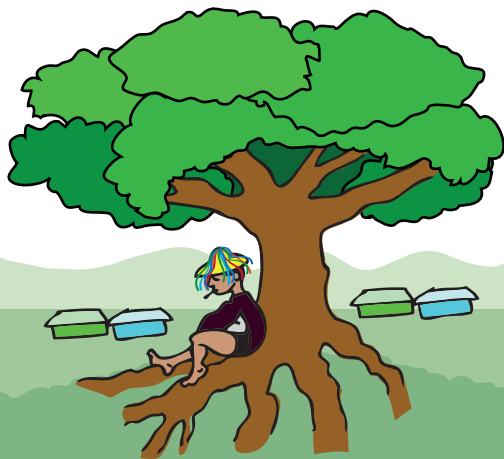
Li j-ab'teletik va'anbilik ta CIMICH-e laj yak' sk'op ya'yejik. Xchiuk li vinik antsetik ta jujun CCT, ti spatoyo'ntonikta sventa ti jmoj tsobol chi jxanavutike, skolta-oj sbaik talel ta yabtelik xchi'uk ta xkuxetel yo'ntonike, jech no'ox tok la skolta sbaik ta xcholbel ya'yejal li sa' abtelale, xchi'uk li xchanb'enal ta xanvilajeb CIMICH-e.

- **Laj stsib'a:** Deyanira Clériga Morales / Voces Mesoamericanas
- **Laj sjelubtas ta b'atsi kop:** Hermelinda Díaz Shilón, Lucio Díaz González, Teófila Díaz Jiménez, Jorge Gómez Hernández, Jaime Jiménez Pérez, Lucía Jiménez Hernández, Teresa Sántiz Díaz, Patricia Gómez Pérez, Pedro Pérez Gómez, Zoila Esperanza
- **Laj slok'ta:** F. Eduardo China Gutiérrez
- **Laj skoltasb'aik ta spasel:** PCS, Interpares, IAF

Ta ju tek'el chi jxanavotik batel ta stael ti
k'usi jvachintaostik ta jstatik li jsa' abtelu-
tik steklumal bats'i vinik antsotike

Kibeltik xchi'uk ðlumaltik

Li' vok'emotik ta stoylejäl yosilal Chiapas, bats'i vinik antsotik, tajts'untik chomtik xchiuk chenek', chi jk'opojotik ta jbats'i k'optik tsotsil xchiuk tseläl, lek xka'itik yuch'el mats' xchiuk sve'el vaj, ta jlotik sat teetik ti oy ta spat xokon jnatike. Li jmu'k

tot jyatike li' vok'emike, la xchanumasotik k'ux-elan ta xkich'tik ta muk' li jmetik banomile, la xchanumasotik ta jolob, ta tsunubajel, xchi'uk no'oxtok la yak' kiltik k'ux-elan ta k'oponel li vitsetike, li vi'najele. Tey chi slo'iltabutik ta ti' k'ok' ta jujun sob, la xchanubtasotik ta xi jlik sob ta abtel, xchi'uk mal k'ak'al ta xi jsut talel.

Li ch'iemun kutik o-e, li' vok'emik li jtseb' kerentike, li' la jmu'kбетik sbek'tal li jtот jmetik ta vo'ne-e.

Li ta kosil jbanomiltike la jchantik ti tsots sk'oplal ti kabtelitike, jech k'ucha-al j-abteletik ta jkomunaltik, xch'unel spasel li komon a'mtele, ja te la jchantik ti tsots sk'oplal ti jkuxlejaltik ta jparajetike. Ja noox jech xtok, ti

li' ta jlumaltike kich'ojtik ilbajinel, slok'esojik li sk'ulejal jlumaltike, ep ch'akombail, ch'aybilotik ta o'ntonal, mu'yuk ich'bilotik tal muk'.

Ti kuxlejal ta vo'ne-e oy vinik antsetik ti ja' no'ox stunesojutik ta sventa sk'u'lejalik, ja yu'un jech o ilbajinbilotik ja' yu'un ta xkilitik ti jvokoltike yantik ta xmuk'im batel ju- jun k'ak'al. Li vokolil ta sbejel banomile oy ta jlumaltik, ep xajelem, mu xa xch'i li jts'unobtik k'alal ta jtsuntike, li xchapal k'opik li ajvaliletike ja' no'ox oy ta yo'ontonik ta xch'akel li jkomunaltike, li majbail xchi'uk uts'inele yantik stsatsaj, ta skoj ti mu ko'oluk kich'eltik ta muk'e ja yu'un chi jlok' ta sa' abtel, jech ti sk'uxul jvokoltike ta stsob sba.

K'alal ta xkiltik batel stosol tos li vokolal ta

jlumaltike, jech ta xkaltik no'xtok, la jnop-

tik ti mu'yuk chayem stekele, ja' yu'un tsots sk'oplal sk'an chkabtelantik skotol ti k'usi chanubtasel la yak'butik li jmuk'tot jyayatike. Tana li'e chkal kutik ti muxa jk'ankutik ch'ayel ta o'ntonal xchiuk li utilanele, ja' yu'un oy xa jun chibuk javil ti la jnopkutik ti jtsombatik ta sa'el jun lekil kuxlejal yu'un oyuk ich'el ta muk' k'alal chi bat kutik ta sa' abtele.

Li ʒsa' ab'teletik ta ʒuʒun ʒparaʒetike ʒk'ucha'al chi ʒlok' ta sa' abtel?

Li jmuktot jyatatike likik ta sa'a'mtel ta sja- bilal 1920 ta pinkaetik ta slumal kajpelal- tik li' tayutil jlumatik chiapase, ti chbatik k'alal ja'o yorail chlok li cajpele, ja' jech jal ja'bil amtejik. Ja' yu'un li kosilal- tike tajts'unbetik sbe'el, sventa

jbe'eltik. Ja' yu'un li sa' a'mtele mu'yuk to'ox ep

svokolil k'uchaal li k'ak'al li'e. Ta sja- bilal 1990 li viniketik, antsetik, lok'ik ta sa' a'mtel ta namal banamil ibatik ta yosilal Yucatan , ta yosilal Mejiko, batik ta a'mtel ta spasel sva'anel naetik, jech nooxtok te ibatik ta yech'el slumal Mejiko chbatik ta a'mtel ta muk'tik tsunolajel ta banamil.

Ta olon tooxe, li sa' a'mtele ja'noox ep ta xlok'ik batel li viniketike, pe li k'ak'al li'e taxa xlok'ik batel li antsetike xchi'uk li ololetike, jech noxtok li antsetike ta xlok'ik batel ta sa' a'mtel ta yantik lumetik, ta slumal Mejiko, ta sa'ik a'mtelal ta naetik, [trabajos de ho- gar] chbatik no'oxtok ta yosilal sonora chbatik ta a'mtel ta ts'unolajel ta banamil. Yech'el xa ox batel jtob' jabile [20años] ko'ol xa chlok'ik b'atel ta sa' amtel li viniketik, antsetik, keremetik, tsebetik ti chnamajik

lok'el ta sa' a'mtel ta slumal Estados Unidos, ta xch'amunik tak'in sventa ta stojik batel li j-i'kvaneje [coyotes] ta xnavik batel ta takin b'anomil oy

bak'intik mux-ech'ik ech'el, k'alal mi jelavike oy bak'intik lek ta sta ya'mtelik. Ja' no'x jech xtok oy svokolik, ta snak' sbaik, yu'un li jtsakvaneje [migra] ta xich'ik utilanel, oy b'ak'intike, ta xich'ik tskel ta chukel, ta sutesatik talel ta slumalik k'alal mi ivulike chich'ik labanel nooxtok.

Chi lok' kutik ta sa'a'mtel yuun lij jbaichku-tike taj k'ankutik ti oyuk lek jkuxlejalkutike, yuun tajk'ankutik oyuk lekil kuxlejal ta sbenta li kala'm-jnich'na'mkutike, yuun tajk'ankutik oyuk lekil kuxlejal ta sventa li jlumalkutike. Jech nooxtok k'alal chi lok' kutik ta sa'a'mtele ep svokolik ta ilbajinel xchiuk labanel, ta skoj o ti b'atsi vinik antsunkutike, mu jkoltokutikuk xi k'opojkutik ta kaxlank'op, ep ta velta

ta xkich'kutik makel ta be ta skoj o ti muxi to-jomkutik ta kaxlan k'ope. Ep utilanel mu'yuk ich'el ta muk' xchi'uk mu'yuk tsakel ta ven- ta, oy ch'akombail ta kuts'kalalkutik, bak'intik ta xanobale ta xch'amik ta be o xu' xch'ayik-o batel li kuts'-kalalkutik ti k'alal ta

xlok'ik batel ta sa' amtele, k'alal tsutik talele ep chat yo'ntonik k'alal mu'yuk lek ta sta yabtelike, chnojik komel ta ilil, jech ta xchonik li k'usitik o'y to'ox yu'unike.

Ja yu'un li vo'onkutike tajk'ankutik, ta xkalku-tik ti mujk'ankutik xa xi lok'utik batel ta sa' a'mtel ti ta namal osile, ta jsa' kutik smelolal ti k'u yelan oyuk ka'mtelkutik ta jlumalkutike ti ak'o tsobolunkutikuk ta a'mtelal ti ta jpas kam'tel-kutik xchi'uk ti oyuk ich'el ta muk'e. Jech ta xkalkutik ti mi chi lok' kutik ta sa' a'mtele ja' ti sk'upineluk nooxe, jech ma'ukuk ta sven- ta vokolil chij lok', jech no'oxtok k'alal jech chich' pasele oyuk ich'el ta muk' ta stojolik li jsa' a'mteletike. tsobolunkutikuk ta a'mtelal ti ta jpas kam' tel-kutik ti ak'o oyuk ich'el ta muk'e. Jech ta xkalkutik ti mi chi lok' kutik ta sa' a'mtele ti ak'o sk'upineluk noox y jech maukuk ta sventa vokolil chij lok' y jech nooxtok k'alal jech chich' pasele oyuk ich'el ta muk' ta stojolik li jsa' a'mteletike.

Li banomiletik yu'un Estados Unidos ti b'uy ta xk'otik li ÷sa' amteletik ta ÷lumaltik Chiapas

¿k'u yu'un chiš b'at ta sa' amtel?

"Chi batkutik yuun ep švokolkutik, kilkutik, ch'akombail ta kuts kalalkutik ep utilanel ta stošol li antsetike, ta sventa ti ch'abal a'mtelal ta šlumalkutik, šech nooxtok ch'abal štakinkutik ta smanel li ve'ile, ch'abal lek šnakutik, mu'yuk ep šbanomilkutik buchi amteškutik o, li chanom vune nomto oy. Oy vokolil ta chamel, šech-nooxtok mu xtoškunkutik li poxiletike, mu'yuk ta tael li šunox ontendale, li lekil kuxlešale ša' yuun taxi batkutik ta sa'amtel."

Sk'op yayeš šsa' amteletik

"K'alal chi namaškutik ta stošol li kuts'kalalkutike oy yatel o'ntonal k'alal mušta ka'm-telkutike toš švokol sba, ep ta velta muš-na kusi ta špaskutik ta sventa li vokolale, oy bak'intik oy utilanel, oy bak'intik mu xkichkutik tošel ta xkichkutik ep utilanel k'alal chi šelavkutik echel ta desierto ep vokolil, ch'abal ta tael vo', chabal ve'il k'alal ta xkichkutik tsakele, mas toš ech' sbokolil."

Yuts' yalal šsa' amteletik

"K'alal chbatike chi och-kutik ta bul ontional taš nop-kutik mi xšelavik batel o mu'yuk ti bu ta xbatike, yuun ta xanobale xu ta snuptanik yayi-šel o xichik tsakel ta migra. Chiuk ep ta velta mu xa sutiktal."

Sk'op ololetik

"K'alal kuts'kalalkutik ta xlok'batele, oy yatel ko'ntonkutik, štukutik chkaikutik, oy okel. Kux ta xka'i-kutik ti ep ta xlašik ta milele, ti mu xichik tošel leke, ti mu sta ya'mtelik nooxtoke, ti k'alal ta stunesik chopol vomoletik chiuk k'alal ta xuchik poxe toš chopol.

Ta šk'ankutik koltael ta stošol štotšmekutik y chiuk ta stošol ašvalil ta svuenta li buch'u ta xloke, mu'yukuk

ta xkich'tik utilanel. Ti ak'o sko- toluk kerem tsebetik oyuk lek xchanunik. Šech noštok ta škankutik ti mu nomuk ta škuch šššikutike yo' mu štuch' šbakutik ta machita, ta šk'ankutik ti ašvalile ak'o lek spas ya'mtel yo'šech mu'yuk lokel ta sa' amtel ta namal osil."

Ja' jech li likutik ta xanvil

Li ta 2011 li likutik ta sa'el jchi'iltaktik ti aye-mik xa ta sa' abtel ta namal osile, xchi'uk ti sutemik xa talel ta slumalik li' ta stoyolil yosilal Chiapas-e. Ta jsa'kutik jsa' a'mteletik sutemikxatal mi mo'oje yuts' yalal jsa' abteletik, ja' jech ayan li Comité comunitario

Trasnacional-CCT. Li Snopben yu'un Trasnacional ja' ti yan jchi'iltaktike te oyik ta namal osil jech noxtok ti yantike nakalik ta sco-munalik, ak'o mi ch'akalik, jech staoj yav ta jk'opon jb'atik sventa jmoj tsobolutik o.

Chi j-abtejutik ta tsob'ol abtel ti likem talel ta steklumal batsi vinik antsetike, chi jk'opojutik ta jk'optik tsotsil xchi'uk tzeltal, li jch'i-utik talel ta k'un-kun ti jayib' xa ja'bil li jxanavtalele, tana e oy ku'un-antik 27 tsobol ab'tel yu'un CCT ta vukub municipio ta región Altos: San Cristóbal de las Casas, Tenejapa, Chamula, Zinacantan, Chenalhó, Chilón y Cancuc.

Li Comité Comunitario Transnacional CCT.

- Ta sts'ob sbaik ta lajuneb krixianoetik o mi x-ech'to.
- Ta jk'ej tak'inkutik jujun u sventa jch'amunbe jbakutik o sventa jmoj k'usi ta jpaskutik.
- Ta jchanumtas jbakutik sventa li k'usi oy ta jbakutik sk'anele.
- Ta jtojomtas jbakutik sventa sts'obolunkutik.
- Jmoj chiabtejkutik xchiuk li vinik antsetik ti te oyik ta yan lume.
- Jnopojkutikxa k'usi ta jpaskutik sventa ch'ayan abtelal.
- Ta sloiltaik yabtelik ta jujuntal, sventa spakbel sk'oplal yosilik xchiuk ti k'uxi lekuk no'ox li kuxlejale.
- Ta jmojinbakutik xchiuk yantik tsobajeletik xchiuk yantik j-abteletik sventa xi ojtikinekutik
- Ta xi k'otkutik ta yan tsob'ajeletik sventa ch-ayan yipal ku'untik li abtelal ta jlumaltike:

- » Ta tsb'ol abtel ti tskel b'atel k'u s-elan chtun li stak'in jlumaltike, ti ja' sba-inoj li j-abteletik ta municipio-etik sventa ak'o lekxich tunesel ta jujun jteclumaltike. K'alal jech ta xich' pasel li abtel taje, ja' ta skolta sb'a ta sk'elel ti ak'o lekub'uk xkuxlejaj ti jlumaltike.
- » » Li tsoblej yu'un kerem tsebetike ta xak'ik ta ojtikinel ta sk'elob'iltak ti k'u s-elan ta xilik ek li kuxlejaj ta sa' abtelal.
- » » Li Museo Migrante-e, chanav xchi'uk tstsob li stalel xkuxlejaj jsa' abteletike, ti chak' ta ich'el ta muk' li yabtel jsa' abteletik batsi vinik antsetike, li ta región Altos.
- » » Li xchannel vun ta COA-Comunidad de Aprendizajes Para Procesos de Vida Digna, xchi'uk li Bachillerato Bartomé de las Casas, ja' chanob' vun yo'bu ta jchab'itik li jtalel jkuxlejaltike, tas venta jech ta jkolta jb'atik ta jlumaltik sventa sjamel snopbenal.
- » » Li tsob'ajel yu'un antsetik jsa' abteletike, SJAMEL JOL KO'NTONTIK LI ANTSOTIKE, Ja' sventa ta sjam sjol yo'ntonik, tslo'iltaik k'u s-elan ta xkuxleb'inik li sa' abtelale, jech te ta komon ta xkakbe jb'a yipal ko'ntonkutik ta xanvilajebal ti k'usi jnopojkutike.

Ta žta žbakutik ta tsobažel xchiuk yan tsob'ol abteletik sventa ta žchi'ak'be žbakutik ti k'u s-elan ta kuxlebinel ti žech chi žlokutik ta sa' abtele. Žech ta komon ta žsa'betik smelol chi žxanax ta komon. Žech k'uchal li Colectivo de Migraciones para las Americas (COMPA) xchiuk li Encuentro de Comunidades Transnacionales.

žK'usi ta skož ti ta žtsob' žbatik ta komon abtele?

Yúun ta žtsobžbatik ta sa'el lekil kuxležal xchiuk muyukuk vokol kalal chi žlok ta sa' abtele. Ta žtsob žbatik ta žun no'ox xanvilažeb'al spožel žbatik xchiuk ta xkaktik ta tsakel ta venta li žtalel žkuxležaltike, sventa ta žlekubtastik ti k'us s-elan ta žk'an chi žkuxižutike.

Ti šxanobaltike ša' šech k'ucha'al šun bik'it be, ti xyal xtoy no'oxe b'akintik šech k'uchal stenlešal, xko'laš oy xchumnate'al pe bakintik oy snichimal, li xchanbenal xchiuk ti vokolil štaoškutike.

Mu'yuk junuk tso'mlej ti mu'yuk svokolil ta pasele, ta xanubale ep k'usi ta jchantik xchiuk ta xkiltik li k'usi ta jpastike. K'alal

la jpasbekutik slok'obal li be-e la jkilkutik ti mu'yuk sten- lejale xchiuk oy ep k'usi la jyuts'intaunkutik xchiuk bak'intik la xchibajes ko'ontonkutik. Ta skotol li vokolil jtaojkutike oy k'usi la jchankutik ti chak' stsatsal ko'ontonkutike.

Li vokolil štaoškutike:

- Ja' svokolil li antsetik ti mu xak sloilik xchiuk skopik ta sventa spasel li tsobol amtele jech, nooxtok ta komom xchapel loil.
- Li jujun comunaletike toj nopemik ti naka ta xch'amik kolta-el yu'un li ajvaliletike, ja' yu'un to jamal sk'oplal ta ab'telanel.
- Oy vinik antsetike tsnopik ti ta tso'mlej yu'un CIMICH-e ja' no'ox ta sk'anik kolta-el ta stukik no'ox, mu'yuk tsnopik ti tpsasik ta komon li a'mtelale, xchiuk ta sk'anel ti

k'usi ja' yu'unike.

- Ta skoj ti mu'yuk lek jamal ti lo'ila'yej ta yutil tso'mleje ta sok batel yu'unik.
- Ti stuk'il snopbenale ja' ti jayibuk no'ox tpsasik mantal ta stojolal li yantike.
- Xch'unojik ti ja'no 'ox li buch'utik toyol sja'vilalik xu chak' slo'il ya'yejike, ja' jech te ta smakbe slo'il ya'yej xchi'uk k'usi tpsasik li kerem tsebetik ti k'usi stak skolta sbaik ta spasel li k'usi snopojike.

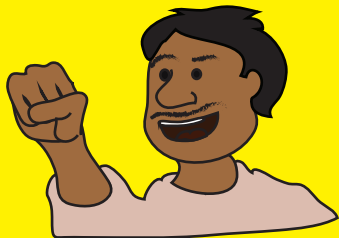
Ti k'usi abtelašem xae

Jech k'ucha-al ti vokolaetik la xa yich ta-ele oy xtok ti k'usi tik chak xkuxetel o'ntonal tabil tale-le. Ti chak xanavkutik ta tsobol abtele:

- Oy ku'untik 27 CCTs, smakoj 400
- jchi'iltaktik ta vukub municipio. Stsoboj stak'inik ta komon
- Ta spasi komon abtel jech k'u chal, abtel ta tsun pom, artesania, tsun chij, chonolajel ta tienda, jpas panetik, tsunulajel ta b'anomil, xchi'uk xchanel tsun choy.
- Ta jtsob jbakutik ta xchanel ta komon sventa chkakbe jb'a yipal ko'ntontik Taob-bail ta sba velta, xchibal yoxib'al velta mukta tsobajel yu'un CIMICH
- Taob' bail ta yantik tsobajel yo'bu ta x

a l b i k slo'iltael skelel jlumaltik México xchi'uk ta yantik banomil.

- Stsakel ta venta xchi'uk komon abtel ta jlumalkutik, xchannel sk'anel, slo'iltael jtael jkuxlejaltik.
- Xchanumtasel kerem tsebetik
- Yakbel yipal yonton antsetik ti ak'o xchan xlo'ilajjike.
- La kichkutik xa ojtikinel ta b'uyuk no'ox ta sventa ti kabtelkutike.

Li k'usi ðchanoðkutik ta koman xanubale:

- Ti ja' no'ox mi tsob'olutik ta xanob'ale xu' ta jkomon kolta jb'atik, ta jun no'ox o'ntonal xchi'uk ti talbat ta xkich' jb'atik ta muk'e, ta xak' ti oyuk yipal ku'untik ta xchapanel li k'usitik chtal ta jtojoltik vu'utik li jsa' abtelutike.
- Tsots sk'oplal li ich'ombail ta muk', tsakbail ta venta xchi'uk ti ak'o xkotkin jbatik bu'utik li bats'i vinik antsutik ta stoyolil yosilal Chiapa-e.
- Ti ma'uk tsots sk'oplal ta jk'antik ti epal takin ta sventa kabtelutike, li k'usi tsots sk'oplale ja' ti tso'mlej sventa ta jam batel jol ko'ontontik xchi'uk ti ak'o yojtikinutik li yan-tik vinik antsetik ti vu'utik li jsa' a'mtelutik ti k'usi ja ku'untike.
- Ak'o lekubuk ti k'ux-elan xchapanel xchiuk spasel li amtela ta skelel xcha'bi-el jme'tik b'anomile.

- Ak'o jchantik batel koman a'mtel ti bu oylek chapanbil, k'elbil lek smelol xchi'uk ti boch'ouk no'ox xu chak' slo'il ya'yeje.
- Ti tal bat jkolta jbatik xchi'uk ti ak'o jna'tik xchapanel li tsatsal vokolil chtal ta jtojolaltike.
- Ti ak'o kalbe jbatik li k'usi ta jchapantik xchi'uk li k'usi ta jnoptik ta komon xchi'uk viniketik antsetik.
- La' jam jsatik xchi'uk jamaluk li jvayechtik ta jkuxlejaltike, jk'eltik xchi'uk jnopbetik smelol li b'u kuxulotike ti ak'o jsa'betik slekumtasel batele.
- Ti jun jsa' a'mtele sk'an yip stsatsal, ya'yej slo'il, sbijil xchiuk yo'ntonal ta ko- man a'mtel ta sjunul jteklum.
- Ti jsa' a'mteletike oy xchapal k'opik, sna' stsobelsbaik, stsob yip stsatsalik xch'iukik yantik jtso'mlejetik sventa tspukbe sba slo'il ya'yejik ta spojel xkuxlejal sventaslekilal li jteklumaltike.
- Ti tsomlej jsa' a'mtele snopoj sventa sle- kil

xkuxlejal yuts' yalal xchiuk li xchi'iltak ta naklume. Tsnop ach' lo'il xchi'uk sna' yalbel smelol.

- Vu'unkutik li antsunkutike xu' chkak' jlo'il ka'yejcutik, snopbenal ku'unkutik xchi'uk ti jmoy yomol tsobolutik ti chkak'be jba yip stsatsal ko'ontontik ta jun tsomlej xchi'uk ta jlumaltik.

Ta skotol le'e ta tsomlej jchanojcutik.

**Ti jsa' a'mtele jsa'
ku'untik, xchi'uk ak'o
jnoptik ti ma'uk ta skoš
jmeonaltike xchi'uk ma'uk
ta skoš li ilbašinele;
iSk'an ta jpoštik li k'usi
jsa' ku'untike!**

“Muyuk boch’o tskolta ti yane, mu boch’o xu’ tskolta sba stuk, li vinik antsetik ta ðkolta ðba ta ðkotoltik”.

Paulo Freire

Skotol ta jchantik ta tso’mlej, ti k’usi jchanojtike ta xk’ot ta ko’ontontik, ja’ jech ti k’alal oy ta yut ko’ontontike ja’ te chkiltik ti chjel batel ti k’ux-elan oy tajkuxlejaltike. La jkolta jbakutik ta yomol tso’bol, xchi’uk ta jk’an ta xkotkinkutik k’ux-elan ti tso’mlejale ti yak’ojbe sjelelil ti xkuxlejale ta jujun ti vinik-ants ti oyik ta CIMICH-e.

K’ux-elan isel li ðkuxlejale ti oyun ta CIMICH-e

“Li jel ta sventa ti mu jpas mantale xchi’uk ta stojolal li yantike, ta jtuk’ulan li k’usi chkale jech k’uchal mu sok yo’onton li yantike. Li jel tasventa ti ma’uk xa vu’un ta jpas mantale muyuk xa chkal jlo’il kayej jtuk xchi’uk chkich’be xa ta muk’ slo’il yayej li yantike yu’un ko’oluk li k’u xi j-elane xchi’uk li tso’mlejale ak’o lek tuk’uk xbat.”

“La jchan ti oy ch’ayemale jech noxtok sk’an ta xkotkin jbatik.”

“Tsots sk’oplal ta xkak’ ko’onton li ta ka’mtele xchi’uk ta xchi’nel li bu volol tsobolike.”

“Ti jujun bu volol tsobolike ak’o xanoikuk li k’ux-en tsk’an stukike, yu’un ja’ jech’o... jech no’oxtok te chi jxanoutik batel jkoltik.”

“La skoltaun ta smuk’imtasel yotkinel xchi’uk li snopbenal ku’une, chkak’ jlo’il kayej ti ta tsobajele, boch’ouk no’ox lek jchi’in ta loil, yuun ta jch’ay li xi’ele chi’uk ta jchan ach’ xchanobil li k’usi sna’ojik li yantik vinik-ants ta butikuk no’oxe.”

“Xu’ xa ku’un ta xkak’ jlo’il kayej xchi’uk ta spasel komon a’mtel ta jteklumal, ma’uk no’ox ta abtel sventa ta jta jtak’intik, jech

no’oxtok ti ta tso’mlejale. La xa jkel b’e smelol li kuxlejal jkuxlebinojtik ta orae.”

“Xchi’uk xchapanel li k’usitik vokolaetik ta xtal ta jtojolaltike.”

“Ta xka’ay ti xu’ xa ku’un chkak’ jlo’il kayej ta tsobajel ta xchanobil ta taombail xchi’uk ti ta sjelel k’op ayej xchi’uk yantik tso’mlejetik, kolemun xa chka’ay xchi’uk li kuts’kalale jna’

ti spas ku'un xchi'uk oy k'usi xvu' ku'un le' ta batel ta stojol kuts'kalal, ta jteklumal xchiuk yantik tso'mlejetik."

"La jchan stsalel li k'usitik tsots ech' ta jkuxlejale. Vo'oneje, li jtot jme'e mu to'ox xi yak'ikun batel ti ta xchanobile xchi'uk ta taombaile, la jkak'be yilik ti yu'un ja jech jno- poj ti oy k'usi ta jk'an ta jchan xchi'uk ta xko- tkine. Skotol oy sk'ak'alil, ta tse'imol xchiuk ok'el, li sk'ak'alile ta xjeloj, ja jech ta skojojkoj tskoltaun batel ta jtuk xchiuk ta smuk'imtasel li jtsomlejale."

"Ich'ay xi'el ku'un ta xanubal jtuk, mu xa jk'an ti ta xchopol lo'ilajik ta jtojolal ti antsun ta xkak' jlo'il kayeje. Ja jech yich'ojkun xa ta muk' yu'un ta xkak' ta ilel li k'usi ja ku'une."

"La jchan ti ta xanubale mu k'unuk tsk'an sk'ak'alil xchi'uk yo'ontonal ta a'mtel. Ta sk'an chkak' ko'ontontik ta xanubal xchi'uk li tso'mlejetike tsk'an jna'tik stak'el li k'usi tsjak'ike lekuk xvinaj smelol li k'usi chich' ale- le', Jna' uk stak'el skotol li k'usi ta sk'an ta sna'ike."

"La jchan ti vinik-antsetik jmoj tsobolutikuk ta sk'eel li k'usi jnopojtik, ti mi chi jlok ta sa' abtele jnopojtikuk lek, yan ti mi mu jkantike muyuk spersa-il xtok. K'alal lek jamal smelol ti k'usi jnopojtike, ti xanubale jutuk xa no'ox tsots."

Taš k'an ta ðelkutik li kuxlejàle

Jna'tik lek ti jxanvilajebtik ta komon koltaombail ku'untike, mu jech'e'uk, jech no'xtok ep jente-etik ta sjunul banomil ti tsa'be smelol ta sk'e'el sba batel k'u x-elan xu' ta skolta sba ta stuke, yu'un ti vokolale xko'laj ti k'u s-elan jkuxlebinojtik tael ta skoj li utilanel jta-ojtike. Ja' yu'un ti ta jk'op ka'yejkutik ta sba tsobajel xchi'uk ta xcha'kojal tsobajel ta sja'vilal 2013

xchi'uk ta 2014, ta xkalbe kutik li steklumal bats'i vinik antsetik ta sjunul slumal Mejikoe, li vinik antsetik jsa' abteletik ta sjunlej banomile, li stopol tsop tsoboj sbaik ta komon xanvile, jech ta xkalbekutik ti:

Slumal bats'i vinik antsetik ta stoyolil yosilal Chiapas, jsa' abteletik ta namal osil Estados Unidos xchi'uk ta yantik estado yu'un jlumaltik Mejiko. Jsa' abteletik ti vo'oxuk sutemoxuk xa tale, yuts' yalal jsa' abteletik, la jliveskutik ta sja'vilal 2012 li xanvilajebal xchi'uk tsob'ol abtel ta komon sventa sa'el lekil kuxlejal. Jkoto'lkutik vu'un'kutik Comité Comunitario Transnacional, jech ta jkoto'lkutik ta xich toybel sk'oplal li Coalición Indígena de Migrantes de Chiapas (CIMICH), ta jtsob' jbatik ta slo'iltabel

sk'oplal k'u s-elan kuxulotik ta sjunul banomil, ta jlumaltik México xchiuk ta yosilal chiapas, oy ta ko'ntonkutik ta jpukb'ekutik sk'oplal ti tsobol abtel, xanvilajebal, vayichil xchi'uk snopbenal ku'unikutike.

Ep ta velta chk'ot ta pasel ti mu'yuk nopbil chi jlok' ta sa' abtele, jano'ox yu'un, ta skoj ti mu'yuk yan slok'eb ku'untike ta xkak'tik persa chi jlok' batel ta namal o'sil, ti jech k'ucha'al le'e mu xch'ay ta o'ntonal, manchuk mi ta xkak' betik sna' li ajvaliletik xchi'uk li buch'utik ep stak'inike, ta xkiltik ti mu'yuk k'usi sventa-inik jutebuke.

Mu'yuk lek jtak'intik ta skoj ti ch'abal lek kabtelitike, manchuk mi chi jts'unobajutik ta banomil, toj ch'abal lek ta xkich'tik tojb'el, li muk'ta utilanel ta jlumaltike tsa'be smelol

sventa chelk'anbutik li kosilaltike, tey tsajesbe sk'oplal ti jtalet jkuxlejaltike, ja' yu'un li sa' abtelale mu'yuk spajeb.

Ma'uk ta yutsil ko'ntontik ti chi jbatutik ta sa' abtele, ja' no'ox ta skoj ti ja' te ta jtatik jujuti'uk jtak'intik sventa ta jtunestik ta poxiletik k'alal mi li j-ipajutike, ta jttojchanobvuntik xchi'uk mu k'uxi xjam batel sk'oplal ti jtalet jkuxlejalkutike.

Li kerem tsebetike oy spersail ti chch'unik, tsapasik ti ep ta koj smelol li stael ti sa' abtelale, skotol ti k'usiuk no'ox ta xlo'lavanik ta sventa sjelel snopbenal k'u s-elan xu' ta xi jkuxij bate-

le, ti chalik ja' to tey ta tael ta norte-e, ja'no'ox un ti mu'yuk jamal ta xalik li utilanel ta staike, li ilbajinele, ti oy ep ta xchamik xchi'uk ti mu'yuk tsakel ta venta ta skoj ti sts'unbal bats'i vinik antsotike.

Jech no'xtok ta xi jlok'utik ta sa' abtel ta skoj ti kuts' kalaltike xchi'uk ti bu jcomunidadtike toj-ep ta x-utilanvanik, jech no'xtok li ajvaliletik ep ta x-utilanvanik ta skoj ti slumal bats'i ants v-
niketike, xchi'uk li ilbajinel ta stojol li antsetike.

Li sa' abtelale ep ta slajesbe yo'nton li viniketik antsetike, kerem tsebetik ta skoj at-o'ntonal xchi'uk iktaej ba-il, ja' yu'un ep ta x-ipa-jjik. Ta xka'ikutik ti oy ep chak'oba-il ta nupul ts'akalike xchi'uk ti lilijem ta xkom li skuxleja-like, ta jcomunidad tike ep jsa' abteletik ti mu

xich'ik na'el bu oyike, ta skoj ti mu sna'bik lek sk'oplal k'alal chlok'ik batel ta sa' abtele.

Li ta jparajetik oy ep jsa' abteletik ti ch'ayemike, ja' ta skoj ti ch'abal tsjak'ike ja' yu'un ep tstaik vokolil li ta bee xchiuk li ta abtelale. Ja' yu'un ta jk'an kutik ya'yejal ti bu slekil xchiuk li svokolil sventa li ta sa' abtele.

Jna kutik ti xu xi bat kutik ta sa' abtele, ja yu'un taj k'ankutik ti xkich' kutik ich'el ta muk', mu'yukuk ilb'ajinel, lab'anel ti k'uselan ti jtalet jkuxlejalkutike.

**Ja' yu'un, ta ŷtsob li ŷk'optike sven-
ta chkaltik ti vu'utik slumal bats'i vi-
nik antsetik ŷsa' abteletik ta stoyo-
lil yosilal chiapas, ta ŷk'ankutik**

- Ko'oluk jk'oplaltik, tsakel ta venta jech k'uchal jtalel jkuxlejalkutike, jech no'xtok ti jsa' abtelutike ak'o yojtकिनutik li ajvaliletik sventa ak'o stsakutik ta venta.

- O'yuk lek kabteletik sventa ak'o sutikuk tale ti buch'utik lok'emik batel ta sa' abtele,
- ŷYu'un chkal jk'optik ti xu' xi jkomutik ta jlumaltike, ti mu ta tsatsal vokolal chij lok'utik ta sa' abtele!
- Tsakbiluk ta venta ti kabteletik ta ts'unubajel ta banomile, yu'un ja' slikeb sk'oplal ti xu' xi jkomutik ta jlumal kosilaltike, ti lekuk ta xkich'tik tojbel ti k'usi ta jchontike.
- Oyuk lek poxiletik xchi'uk snail poxta-el, chanobvun xchi'uk mu'yukuk vokol ta xi jkototik ta kabteletik.
- Ko'oluk jk'oplaltik, ta vinik ants.
- Lekuk stojol k'usitik ta jchontik ta jlumaltik xchi'uk ta yantik lum.
- Li ajvaliletike ak'o spas lek li yabtel sventa tspajes li utilanel ta stojol li jsa' abteletike.
- Yu'un tsots sk'oplal ti lek ta xkich'tik tojel

xchi'uk ti bisbil yorail ta xi j-abtejutike, mi oy buch'u ta sk'an svinik ta abtele lekuk chapal sk'oplal, oyuk tsakel ta venta xchi'uk taluk o xa ti naka utilanel ta jtojoltike.

- Ta jk'antik ti mu'yukuk makel ta buyuk no'ox ta jk'an ta xi jbatotike xchi'uk ti o'yuk xcha'biel li jsa' abteletik ta yosilal Mejiko xchi'uk ta Estados Unidos-e,

- Mo'ojuk ti naka sjelel yu'un li ajvalil ti k'usi lekik chapanbil to'oxe, yu'un ja' no'ox yutilanel jlumaltik.

- Li kerem tsebetike oyuk buy lek xchanunajik, xchi'uk ak'o sta lek yabtelik.

- Chkaltik ti mu xu' sjelik li k'usi lek chapal k'op ta Estados Unidos-e, yu'un naka yutilanel li jsa' abteletike, ta jk'antik ti oyuk chapal k'op ta skoltael ti jchi'iltaktik buch'utik te batemik ta sa' abtele, ti oyuk tsakel ta venta ta stojolalike.

- Oyuk lek sk'oplal abtelal ta jlumaltik xchi'uk ta yantik lumetik.

- Tsakbiluk ta venta k'alal ta jk'an chi j-o'yijutik xchi'uk kuts'kalaltike, jech ek li antsetike ma'ukuk xa ti ep ch-abtejik ta yut snaik ta yosilik xchi'uk ta snaklumalike, ti mu stukikuk ta sk'el sbaik k'alal ta staik k'ope.

- Ta xkuxeteluk o'ntonal ta jna'tik ti slumal

bats'i vinik antsotike, jech ek ti jlumaltik Mejiko-e ak'o stsak ta venta ti k'u yepal ta xkak' jk'obtik ta jujutsop bu nakalutik xchi'uk ta sjunlej jlumaltike, xchi'uk ti kak'ojvokoltik ta spasel tsatsakil abtel ta buyuk no'ox oyutike.

- Ti buch'utik lok'emik batel ta sa' abtele, junuk yo'ntonik ta sutik talel ta snaik xchi'uk ta slumalik.

- Li kerem tsebetike tsakbiluk ta venta sk'op ya'yeyik k'alal oy k'usi ta xich' chapanel ta slumalike.

- Mu jtsaktik ta venta ti lo'lael ta xak'ik sventa ak'o jmantik li k'usitik ta jlajestik ti mu'yuk stu ti lek xa yiluk ta k'elele, xchi'uk tinaka ta stik'utik ta me'onale.

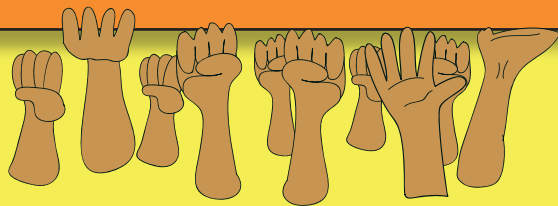
- Sk'an ta jeltik ta komon li jlumal kosilaltike...ja' yu'un la' jsa'tik li Lekil Kuxlejale, ja' ti ju nuk ko'ntontik chi jkuxij batel ta vinik ta ants, kerem tseb', xchi'uk li jme'tik banomile.

Mu'yukuk pasbilutik ta mantal, xla-et sike-tuk no'ox li jlumaltike, ko'oluk jk'oplaltik ta vinik ants xchi'uk, oyuk lekil chapanel. Ti sjayibal xa ja'vil chi jxanav talele, yakalotik ta ch'iel xchi'uk smalael, ta yipal ku'untik xchi'uk li komon abtel ta jpastik ta stsopol tsop jtso- boj jbatike, ta xkak'betik yipal li jxanvilajeb- tike sventa oyuk lek stsatsal li

komon abtel yakalotik ta spasele, ta xkak'tik ta ilel ta jtso- bajeltik xchi'uk ta yech'omal jk'op ka'yeytik. Ta jtanibetik sk'oplal li jtael jkuxlejaltike, ta jk'antik xchi'uk jsa'tik li k'usi ja' ku'untike, ta komon jpoj batik ta k'usiuk no'ox utilanel, jsa'tik jun o'ntonal xchi'uk tal bat la' jkolta jbatik, yu'un ja' to jech xu' ta jeltik batel ti jlumal kosilaltike.

iToybiluk sk'oplal li slumal batsi vinik antsetik xchi'uk li steklumal usa abteletike! iToybiluk sk'oplal li tsobol xanvil ta kosilaltik Chiapas, Mejiko xchi'uk sunul banomile! iToybiluk sk'oplal li CIMICH-e!

Li jvaechtike ja yipal li k'usi le'to jk'elojtik batel ta nome

- Li vo'one ta jk'an ti jkotoltik oyuk
- ka'mteltik te no'ox ta jparajetike.
- Taj k'antik ti jkerem jtsemtik oyuk nopol yabtelik tey ta jnatik yo mu jch'ak jbatik. Ti jvaechtike ja ti xch'i batel ti tsobombail

kuuntik li bats'i vinik antsetike yu'un jech komon chij abtejotik ta jlumaltik

- Ti jvaeche ja ti xkich'tikuk ich'el ta muk' li jsa' abtelotike
- Li vu'un kutike mu jk'ankutik chayel ta o'ntonal, ja yu'un ta jk'ankutik ti bats'i vinik antsetike xal sk'op ya'yeyik sventa oyuk ich'el ta muk' ta jtojolkutik
- jKotoltikuk tsobol yomolotik ta sa'el lekil kuxlejal

Ta jk'antik ichel ta
Muk' yu'un ti lekil
kuxlejal taš sa'tike

